

A HADIÁRVA – A RETTENTŐ VIHAR LEGBÚSABB VIRÁGA*

SZÉPVÖLGYI ENIKŐ

Az MTA-ELTE Jogtörténeti
Kutatócsoport blogja

A SZERZŐ:

DR. SZÉPVÖLGYI ENIKŐ

Az MTA-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

EGYÜTTMŰKÖDŐ KUTATÓJA

SZEPVOLGYIENIKO@GMAIL.COM

2020. december 18.

Az első világháború éveire

a nemzetközi jogban a ius in bello körében már rögzültek olyan alapvető humanitárius szabályok, melyek a háború következményeinek enyhítésére voltak hivatottak.¹ A gyermeki jogok nemzetközi jogi megfogalmazására és védelmére irányuló társadalmi kezdeményezés az első világháború után ütötte fel a fejét a központi hatalmak területén tapasztalható állapotok hatására. A dualizmus időszakában jelentős előrelépés történt a belső jogban a gyermekvédelem körében. A hadiállapot beállta szükségszerűen a hadigondozás jogi szabályozásának megszületéséhez, s a vonatkozó szociális ellátások megszervezéséhez vezetett. Az államnak korábban nem tapasztalt problémák sorozatával kellett

szembenéznie, a tét pedig a háború utáni helyreállítás volt. Összehasonlítva a hadigondozás általános megszervezésével, a hadiárvák vonatkozásában a kormányzat valamelyest könnyebb helyzetben volt, hiszen a háború kitörésekor már működött az a társadalmi segítségnyújtással megerősített állami intézményrendszer, amely a valamilyen

oknál fogva magukra maradt gyermekek életének megkönnyítését célozta. Törvény rendelkezett a hatóságilag elhagyottnak minősített gyermekek sorsának jobbá tételéről állami gyermekmenhelyek létesítése révén. Az eltévelyedett, a korabeli szóhasználatul élve: a züllött és romlott erkölcsű, netalántán a bűn útjára lépett ifjakat is helyes mederbe kívánta terelni a jogalkotás a királyi javítóintézetek, majd az első büntetőnovella (I. Bn.) rendelkezései közt megjelenő javító nevelés által.

A hadiállapot beállta után kihirdetett főbb rendeletek,

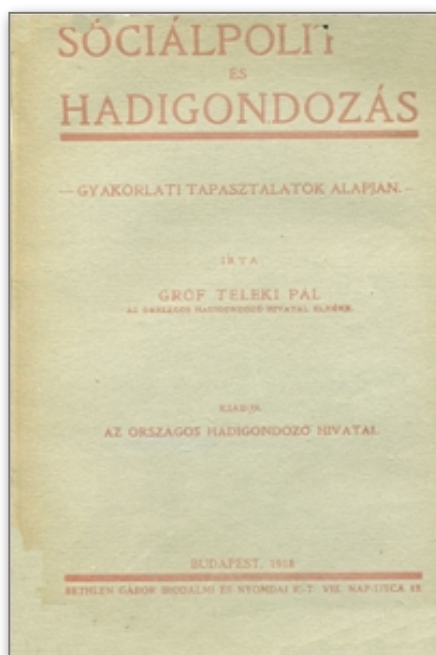
melyek kifejezetten a hadiárvák helyzetére kívántak reflektálni a következők voltak. Az Országos Segélyező Bizottság a társadalmi gyermekvédelem feladatainak ellátásával az Országos Gyermekvédő Ligát bízta meg. Belügyminiszeri rendelet haladéktalan eljárást írt elő a hadbavonultak kiskorú gyermekeinek árvaszéki ügyeiben, továbbá lehetővé tette a Liga vagy a közigazgatási hatóságok által javasolt személyek- kvázi kedvezményes - gyámi kinevezését.²

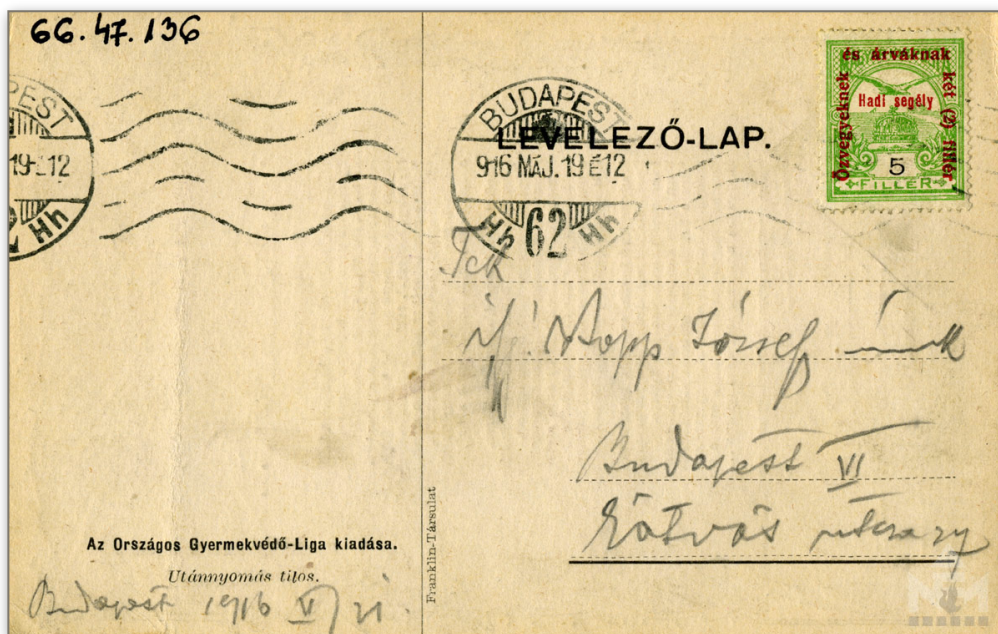
Az 1914. évi 161.000 B.M. számú rendelet az elhunyt vagy eltűnt hadbavonultak kiskorú gyermekeinek fokozottabb védelméről rendelkezett. Célja a fizikai lét alapjait biztosító ellátáson túlmenő, a kiskorú gyermekek jövőjét

megalapozó gondoskodás szavatolása volt. Az árvaszékek számára előírta a megfelelő szakmai segítségnyújtást annak érdekében, hogy az árva gyermekek mielőbb részesülhessenek a törvényben meghatározott, őket megillető katonai ellátásban.³ Sándor János belügyminiszter az árvaszékek szerepét nyomatékosította, s kötelességükké tette a közgyámokon keresztül annak ellenőrzését, hogy a kifizetett segélyek valóban az érintettek javára fordítódnak-e, avagy sem. E rendelet az állami gyermekmenhelyek szabályzatának azon rendelkezésére is felhívta a figyelmet, amely lehetővé tette a hatóságilag nem elhagyottnak minősített gyermek intézetben való ideiglenes elhelyezését. A züllött, erkölcsi romlásnak indult, ám a büntetendő cselekmény elkövetésekor betöltött életkoruk miatt felelősségre nem vonható gyermekek javító nevelése érdekében teendő intézkedésre is emlékeztette a hivatkozott jogszabály az árvaszékeket.⁴

A társadalom intézményes bevonását valósította meg

az árvaszéki pártfogó intézménye. A pártfogók tevékenységükkel alapvetően a gyámokat támogatták az érintett gyermekek érdekeinek előmozdítása céljából. A rendelet a nőket is feljogosította pártfogói feladatok ellátására, feltéve, ha a gyámsági

kritériumoknak egyébként megfeleltek.⁵

A korabeli szakirodalom azonban nem volt

egyöntetűen elragadtatva a választott megoldástól, Zombory László véleménye alapján a hadiárva ügyét helytelen volt az elhagyott és árva gyermekek ügyével egy lapon említeni. Úgy vélte, egyetértve Szatmári Mór álláspontjával, hogy a hadiárvaokról történő gondoskodás a nemzet erkölcsi kötelessége, melyet mielőbb önállóan kell megszervezni. A hadiárva véleménye alapján nem volt kielégítő. Városokban jellemzően a gyermekbűnözés veszélye, a gyermekek elhanyagolása és felügyelet nélkül hagyása, illetve a gyermekmunka jelentett problémát, de ide lehet sorolni a kifizetett segély és járulék nem megfelelő célra történő felhasználását is. A falvakban a gyermekhalandóság

magas aránya ellen kellett küzdeni.⁶ A rendszer talán legnagyobb gyengepontja az ellenőrzés hiányosságaiiban rejlett.⁷

A kormányzat a hadiárva helyzetén

az állami gyermekvédelem már működő intézményrendszerén keresztül igyekezett segíteni. A társadalmi felelősségvállalás békeidőkben is fontos pontját képezte ennek a gépezetnek, a civil szféra erejére a háború kitörését követően még égetőbb szükség volt. Ám ahogy Teleki Pál is írja művében, az első világháború éveit megvalósuló hadigondozás egy tömegkísérlet volt, melynek „...tárgya úgy hirtelen támadt, múltja, történelme, tapasztalatai nincsenek és hirtelen támadt tárgya rémes gyorsasággal nő kezünk között. Növekedésében változik.”⁸

Hivatkozások:

* A cím Kiss Menyhért 1917-es költeményének (A hadiárva) szavait idézi.

¹ Kovács Péter: Nemzetközi közjog, Budapest, Osiris Kiadó, 2016, 663-667. p.

² A m. kir. belügyminiszter 1904. évi 147.788 számú körrendelete valamennyi árvaszékhez – a budapesti kivételével, a hadba vonult elhagyott vagy elárvult gyermekei érdekében követendő gyámhatósági eljárásról, MRT. 1904, 1549-1550. p.

³ A m. kir. belügyminiszter 1914. évi 161.000 számú körrendelete valamennyi árvaszékhez, a hadbavonultaknak és kiskorú gyermekiknek fokozott gyámhatósági védelméről, MRT. 1914, 2744-2753. p..

⁴ U.o.

⁵ A m. kir. belügyminiszter 1916. évi 23.000. számú körrendelete valamennyi vármegyei törvényhatósághoz az árvaszéki pártfogói

intézménynek országsszerte szervezéséről. MRT. 1916, 344-348. p. ill. ld.: A m. kir. minisztérium 1917. évi 900. M. E. számú rendelete, a hadirokkantakat és családjukat, továbbá a hadiárvaakat és a hadiözvegyeket gondozó szervezetről MRT. 1917, 121-134. p.

⁶ Zombory László: Gyermekvédelem a háború alatt, Budapest, Stephaneum Nyomda R. T., 1916, 1-5. p.

⁷ Zombory László: A hadiárva védelme, Kolozsvár, Bonaventura Könyvnyomda Nyomása, 1915, 3-6. p.

⁸ Teleki Pál: Sociálpolitika és hadigondozás gyakorlati tapasztalatok alapján, Budapest, Kiadja az Országos Hadigondozó Hivatal, 1918, 4. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Teleki Pál: Sociálpolitika és hadigondozás gyakorlati tapasztalatok alapján c. művének borítója - MTDA online
2. oldal: Első világháborús képeslap: http://vilaghaboru.nadasdymuzeu.m.hu/vh_napok.php?nap=1234 2020. december 16.